

јул-август 1941.

Слике. Тих дана сам видио слике. Сlike стварају утиске. Настојао сам да слике претворим у ријечи, забиљежим и ухватим.

Јасеновац је мало мјесто и на већим географским картама се не може пронаћи. Возом сам дошао у град. Мјесто је подстицало на легенду, предање и историју. Према народном вјеровању прва насеобина у предјелу гдје се спајају Уна и Сава постојала је на чамцима. Мјесто је такво да се морало десити нешто велико. Јасеновац, на три ријеке, у историји између три царства. Историјско поприште борби хришћана и Османлија.

Јуче је формиран први логор Версајев. У званичну посјету објектима логора ме повео хроми усташки поручник Ивица Брклјачић. Његова претјерана и наметљива срданост ми се гадила. Морао сам да прикријем таква осјећања. Фанатично је говорио о оданости, послушности, раду, реду и дисциплини. Рекао је како ће овдје бити подривачи система.

У наредним данима сам више пута ишао на подручје логора. То више није био један логор, сада је то био систем. Тек касније сам сазнао о намјерама усташких вођа. Из Њемачке је дошло још људи који су имали задужења слична мојим. Ја не само да сам пао у други, него и у трећи план. Такав развој догађаја ми је у потпуности одговарао. Ријетко сам добијао поруке од владе. Тачније више нисам био судионик ових догађаја, сад сам био свједок.

Свједочим. Видим, чујем, знам, записујем. У периоду до августа формиран су логори Крапје, Циглана и Цигански. Пропаганда је објавила да је отворен радни логор у чијим ће баракама становати радници који раде на исушивању мочваре.

Од тада видим слике и чујем приче. Негдје сам између стварности и фикције. Зар људска јава може бити тако болна? Бројим непрекидне колоне, ријеке људи, јадника. Изнурени, па понижени. То је оно што могу рећи о Србима, Ромима, Јеврејима, старцима, дјеци... До краја августа 1941. године машинерија је била сита јадника. Данима посматрам скелу која прелази ријеку. Назад не постоји. Стојим са ове стране ријеке. Да ли ће се ови људи моћи вратити назад?

Данас сам добио дозволу за посјету логору. И ја прелазим ријеку.

август 1941-1943.

Егзорцизам. Егзорцизам, истјеривање злих духова из људи или кућа, обичај старих Јевреја, али и хришћана. Колике су границе лицемјерја и изопачености човјека. Зао дух је у коријену, у прабићу.

Зовем се Владимир Цвија. Прије рата сам живио у Загребу. Већ три мјесеца сам у логору. По професији сам музичар и свирам оргуље у логорској капели. Причам и свједочим. Гледам.

Усташе су из логора извеле групу људи, боље речено костура са тоталном авитаминозом, отеклим ногама и физички потпуно изнурених. Глад. Рекли су им да иду брати шљиве. Било је невјероватно како су се радовали

послу, али сам ускоро схватио — шљива значи храну. Ускоро сам схватио болну истину. Послије неколико сати очајнички крици су поцијепали мртвачку тишину логора. Они исти крвници са мисе су започели „бербу шљива“. Невјероватна је брзина којом се људски смијех претвори у плач и бол. Они који истјерују злог духа ...хипокризија.

Ништа. Ништа, велика и мала, чудна и необична ријеч. Празнина и испуњење, нешто, скуп слова, свјетлост и тама у једном. Да ли осјећам нешто?

Моје име је Петар Николић. Све што знам је то да сам овдје. Некада осјећам екстремну хладноћу, а некад претјерану врућину. Тешко је овдје доље, с ове стране ријеке. Мочвара, ријека, поплаве, влага, комарци, жабе, змије, муве, мрави, пауци, смрад, крв, зној, измет, јетра, око, бубрег, празнина, пробијена цријева, смрскана глава, просут мозак, смрвљене кости, одерана кожа, спаљена коса, избијени зуби. Чувар логора чита оптужницу против Милана Кајмаковића: „Овај комунистички разбојник је крао маслац и пребацивао га партизанима. Казна је тридесет батина по голом туру. Затражио је и подршку присутних костура. Престрашени костури су осјетивши страх — ријетки, преостали, анимални осјећај — испустили по један мукли крик из чељусти.

Из даљине се чује пјесма, једва чујна, али пјесма једног заточеника кога воде на погубљење. Кажњен је као издајник. Издаја, најтежи гријех. Чудан је изглед затвореника кога воде на стрељање. Сви су исти. Тешко је бити човјек, али је тешко бити и животиња. »Човјечно су мирни. Само се у оку може наслутити немир. Живот је ипак оно највриједније, оно најбоље што се може десити. Јаки су, вјероватно јачи од мене. Гледам како умиру, ја умирем — полако, тихо, готово нечујно.

Ограда. Оградати, заградити, ставити у тор, заробити, оковати, укочити.

Бодљикава жица, трн, гето. До јуче сам видио, до јуче, сад не. Ма, није ни важно. Не знам, јуче сам знао, можда и нисам. Када? Не знам, бог зна. Јуче сам знао. Осјетио сам нешто. Сада мало видим. Слијеп сам. Партизани долазе. Мокро је и влага је. Смрад. Бјечим. У каналу сам, жица, мрак, не осјећам руке. Партизани нису успјели. Ограда улази у месо. Оштра жица пробија зјеницу — страшна бол-живац-рожњача. Не видим ништа, осјећам топлину крви. Крв је топла као мајчинско наручје. Топло је и меко, нестварно. Не желим да изађем из материце. Ватра тиња, стари камин. Чујем како се ломи опна љешника и ораха. Мирис дуње, не осјећам страх. САН. Она жица у оку срашно боли. Партизани нису успјели. Не боли ме... Је ли то мазохизам...надам се. Крв је слана једем сам себе. Патрљком подераног језика лижем слане, знојне и прљаве ране. Нож. Чуvari. Партизани нису успјели. Метак. Пад, спавам...казна...смрт. Мастан конопац-гркљан-висим-смрт-немам очи-видим. Нестајем, хрстови, јасенови. Јасеновац-умирем-живим.